

Jukka Mikkonen

Perspektivistinen arvomaailmojen maalari

Teemu Mäki, *Näkyvä pimeys*
– esseitä taiteesta, filosofiasta ja politiikasta.
Like, Helsinki 2005. 443 s.

Teemu Mäen esseekokoelma *Näkyvä pimeys* muodostaa kirjallis-teoreettisen osan Mäen tohtorintutkinnosta Kuvataideakatemiassa. Kirjan taidetta, filosofiaa ja politiikkaa käsittelevät tekstit on tarkoitettu itsenäisiksi olioiksi, joita voi lukea sellaisenaan aivan kuten taideteoksia, ilman tietoa tekijästä, tämän intentioista tai muista teoksista. Kirjoituksia on kymmenen, ja niiden aiheet vaihtelevat aina voodooon ja taiteen suhteesta nykypäivän sosialismiin sekä väkivallan lajeista taiteeseen terapiana.

Heti teoksen alussa kirjoittaja positioi itsensä: hän kertoo olevansa perspektivistinen arvorelativisti, ateisti, kommunisti sekä narsisti. Hänelle arvot ovat fiktiota ja tosia vain suhteessa kontekstiinsa. Mielikäs elämä kuitenkin edellyttää arvoja, joiden luominen on filosofian ja taiteen tehtävä.

Me laiskanpulskeat sadistiit

Kokoelman analyttisintä antia on Mäen teoria väkivallasta, hänen taide-teostensa keskeisestä aiheesta. Erittelemistään väkivallan lajeista Mäki nostaa tarkastelun keskiöön rakenteellisen väkivallan, ”yhteisö-, yhtiö- tai valtiotasolla organisoidun väkivallan, joka tekeytyy joksikin muuksi kuin väkivallaksi” (26–27). Mäen mukaan rakenteellinen väkivalta on läsnä kaikkialla alusvaatemainosten vartaloihanteista lapsityövoimalla valmistettuihin urheiluvälineisiin. Hänen varsinainen teesinsä on kuitenkin, että emme pohjimmiltaan halua tästä väkivallan lajista eroon. Ensinnäkin tämä liittyy jaotteluun

järkevän ja järjettömän väkivallan välillä: Länsimaisissa yhteiskunnissa hyödyn tavoittelu katsotaan järkeväksi, itsetarkoituksellinen väkivalta puolestaan järjettömäksi. Mikäli toiminnan motiivi on hyöty ja sen olomuoto työ, ei toimintaa, kuten orjatyön käyttöä, voida Mäen mukaan tunnustaa välilliseksi väkivallaksi. Toiseksi Mäki väittää yksilönvapauden, etunenässä kuluttamisen vapauden, olevan meille niin tärkeää, että olemme sen varjolla valmiit hyväksymään miljoonia ihmisiä tappavan rakenteellisen väkivallan.

Ja ennen kaikkea: me nautimme väkivallasta. Mäen mukaan mediassa esitetyt kuvat sodista ja nälkää näkevästä eivät ole informaation vaan mielihyvän lisäämiseksi. Tähän on viisi syytä: ensinnäkin toisten kärsimyksiä katselemalla saamme muistutuksen omasta hyvinvoinnistamme: istumme lämpimässä, puettuina ja ravittuina; toiseksi kaipaamme jännitystä emmekä tahdo pitkästyä arkeemme; kolmanneksi nautimme mustavalkoisen uutisoinnin selkeästä maailmankuvasta, jossa hyvä ja paha, syy ja seuraus, erottuvat toisistaan selkeästi; neljänneksi tunnemme moraalista ylemmyyden tuntea: näemme väkivallan olevan muiden harjoittamaa; viidenneksi harjoitamme moralistista masokismia, sillä tiedämme tapahtumien olevan välillisesti aiheuttamiamme.

Enemmän kuin väline

Siirtyessään käsittelemään taidetta Mäki hylkää alkajaisiksi tiedon taiteilijan intentioista tulkinnan edellyttämänä tekijänä. Hänen mu-

kaansa onnistunut taideteos on aina ”tekijäänsä viisaampi”, sillä taiteilijat tulevat laittaneeksi teoksiinsa paljon sellaista, jota eivät joko tiedostaneet tai osanneet kielellistää. Mäen taidekäsitys on teoskeskeinen: hän haluaa tulkitsijan keskittyvän kontekstin sijaan perusteellisesti teokseen itseensä. Hyvä tulkinta on puolestaan sellainen, joka paljastaa teoksesta mahdollisimman paljon merkityksiä. Sillä oli teos kuinka abstrakti hyvänsä, ”ruumiillistaa” se Mäen mukaan aina jonkinlaista ihmiskuvaa, maailmankatsomusta, moraalialia ja politiikkaa. Tulkinnanvapauden suominen tuntuu erikoiselta, kun Mäki alkaa painottaa tarvettaan liittää tekstiä maalauksiinsa. Hänestä teokseen liitetty kirjoitus on olennainen osa teosta; sen avulla teoksen merkitys esitetään katsojille kielellisesti. Mäki käyttää lukuisia sivuja töidensä taiteellisen funktion valottamiseen, ja kantaa ottava ”autonominen taide” tuntuukin tarvitsevan otetun kannan kielellisen selittämisen. Toisaalta tämä on ymmärrettävää, onhan kirja osa tutkintoa, jonka pääosassa ovat Mäen taideteokset.

Mäen keskeisimmän taidefilosofisen teesin mukaan taide on tiedettä kokonaisvaltaisempaa. Siinä missä tieteellinen tutkimus rajaa kohteensa kapea-alaiseksi ilmiöksi käsitellen sitä eksplisiittisesti yhdestä näkökulmasta, tarkastelee taide lukuisia kysymyksiä samaan aikaan useista eri näkökulmista, vapaasti ja oivaltavasti. Mäen katsannossa taide ei kuitenkin ole vain monimerkityksinen kieli: taideteokset eivät ilmaise vaan ”olennoivat” käsityksiä, filosofioita, arvoja ja maailmankuvia.

Toisen jaottelun Mäki tekee taiteen ja viihteen, eskapismien ja todellisuuden kohtaamisen välillä. Hänelle viihteen tehtävä on tuottaa ”välitöntä mielihyvää ja unohdusta” (117), kun taas taide, etenkin ’kriittinen taide’, on ”todellisuuden kohtaamista, sen perimmäisiin ongelmiin syventymistä” (118). Mäen kriittinen taide on lähestymistapa, ”joka valitaan, kun luottamus objektiiviseen, läpeensä loogiseen ja sanallistetun argumentaation riittävyteen häviää” (123). Filosofisia ja poliittisia kysymyksiä välttelevää ’kivaa taidetta’ Mäki ei arvosta lainkaan; todellinen taide uskaltaa käsitellä maailmaa, joka ei mistään perspektiivistä ole kiva ja helppotajuinen. Kokonaisvaltaisuus rajautuu loppujen lopuksi varsin kapeaksi näkökulmaksi.

Lopuksi

Mäen hahmottelema esteettis-eettinen relativismi herättää kysymyksiä. Mikäli arvofiktiot ovat kaikki yhtä hyviä satuja, miksi ateisti-Mäki katsoo tarpeelliseksi ivata (taide)teoksissaan kristinuskoa, kertomusta muiden joukossa? Toiseksi, eikö Mäen kaltaisen ”absoluuttisen relativistin” tulisi pidättäytyä universaaleista arvostelmista ja taideteosten ”objektiivisesta” arvottamisesta?

Kirjoitusten tyyliä valittu esseemuoto mahdollistaa kuitenkin mutkien suoristamisen ja paikoin kevyet perustelut. Ja juuri tästä syystä taiteen tohtoreiden teoreettiset työt tarjoavat arvokkaan lisän estetiikan kentälle: omakohtaisuus, käytännönläheisyys – ja kokonaisvaltaisuus – tekevät taiteilijan laatimasta (taide)filosofiasta kiinnostavan.